

9. Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави, Постанова Верховної Ради 1140-VII, бер. 20, 2014. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1140-18>
10. Чубаров, Е. Курултай кримськотатарського народу: витоки і скликання національного з'їзду // Е. Чубаров. – Режим доступу: qtm.org.ua/загальна-інформація-про-курултай

Ключові слова: корінний народ, Крим, кримськотатарський народ, Курултай, Меджліс, окупація.

Ключевые слова: коренной народ, Крым, крымскотатарский народ, Курултай, Меджлис, оккупация.

Key words: indigenous people, Crimea, Crimean Tatar people, Kurultai, Mejlis, occupation.

ГОЛОСНІЧЕНКО ІВАН ПАНТЕЛІЙОВИЧ

Національний університет «Одеська юридична академія»,
заступник директора з наукової роботи
Київського інституту інтелектуальної
власності та права, доктор юридичних наук,
професор, заслужений юрист України

ГОЛОСНІЧЕНКО ДМИТРО ІВАНОВИЧ

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»,
доктор юридичних наук, професор

УСТАНОВЧА ВЛАДА НА ПРИЙНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЇ ДЕРЖАВИ

Відповідно до окремих видів повноважень, виписаних на підставі їх класифікації за правовими актами, різняться також і порядок їх встановлення. Конституційні повноваження – це найвищий рівень повноважень, якими встановлюється правовий статус вищих державних органів та основи правового статусу органів місцевого самоврядування. Конституційні повноваження встановлюються в Основному Законі держави шляхом прийняття конституції. Залежно від порядку прийняття конституції поділяються на народні і октройовані, тобто даровані. Загальноприйнято народними вважати конституції, прийняті установчими зборами, шляхом референдуму, або парламентом [1, с. 290]. Ми ж маємо іншу точку зору відносно того, які конституції можуть розглядатися як народні. Насамперед визначено термін “народний”. Народний – “тісно пов’язаний із народом, відповідний духу народу, його культурі, світогляду” [2, с. 389]. Встановлення повноважень органів влади через прийняття конституції відповідатиме визначенню “встановлені народом” лише в тому разі, коли розподіл повноважень здійснено через

конституцію, яка прийнята легітимним способом. А.З. Георгіца, посилаючись на французького дослідника П. Бастіда [3, с. 19], вважає, що на відміну від прийняття звичайних законів, яке здійснюється законодавцем, конституція держави приймається в порядку здійснення установчої влади. “Зміст установчої влади складають повноваження щодо прийняття або суттєвому змінненню конституції держави”. Будь-яка зміна конституції є коректною тільки в тому випадку, якщо вона забезпечує реалізацію установчої влади. Тільки суб’єкти, які володіють установчою владою, можуть затвердити фундаментальний закон держави [4, с. 69-70]. Звідси слідує, що важливо встановити не тільки повноваження органів у конституції держави, ще більш актуально надати легітимним способом відповідним органам повноваження на прийняття конституції держави, а також на підготовку тексту основного закону держави. Тому народними, на наш погляд, є конституції, які прийняті на всенародному референдумі і підготовка яких здійснювалась легітимним органом, або коли вони прийняті установчими зборами, які теж створені легітимним способом [5, с. 22-23].

Історія держави і права знає випадки, коли конституції приймалися саме спеціально уповноваженими на установчу владу органами. Щоправда, більшість із них стосуються держав із федеральною формою устрою. Прикладами прийняття конституції установчими зборами є схвалення Конституції США, Парламентською радою ФРН, Установчими зборами в Індії.

Наступний спосіб встановлення конституційних повноважень органів влади, місцевого самоврядування та їх посадових осіб – парламентське прийняття конституції і передбачення в ній основних прав і обов’язків глави держави, парламенту, уряду та деяких інших структурних організацій держави та місцевого самоврядування. Але ж парламент формується не для здійснення установчої влади. Установчою владою є народ. Це його природне право встановлювати конституційні повноваження. Природне право знаходиться в основі права позитивного [6, с. 85].

Утім конституції, прийняті нелегітимним способом, також проголошують право парламенту змінювати конституцію. В той же час вони закріплюють право визначати і змінювати конституційний лад виключно за народом і недопустимість узурпації його державою, її органами або посадовими особами.

З цих міркувань, вважаємо, що установчі збори, або інший орган, уповноважений здійснювати установчу владу, має створюватися саме з відповідною метою, і аж ніяк не правомірно перебирати на себе парламенту або президенту повноваження щодо формування конституційних повноважень, в протилежному випадку установча влада узурпується цими органами або посадовими особами, яку б досконалу конституцію не було б сформовано, який би оптимальний розподіл повноважень не було б здійснено, тим більше нелегітимне є прийняття конституції парламентом у цілому.

В той же час історії відомі випадки, коли конституційні процеси розвивалися таким чином, що суспільна еліта не мала іншого вибору, як

формувати конституцію в спосіб не зовсім легітимний, для злому тоталітарного або іншого антинародного режиму.

Насамперед потрібно зазначити, що прийняття конституції завжди було поєднано з певними складнощами, адже, як правило, вони приймалися в незвичайних політичних та соціально-економічних умовах, політичні сили впливали на хід підготовки даного правового акта і його прийняття, особливо зважаючи на розподіл повноважень суб'єктів конституційно-правових відносин. Це проявилось в пострадянських республіках, коли відбувалися події, спрямовані на становлення державності та суверенітету в державах, що утворились у результаті розпаду СРСР.

В Україні встановлення конституційних повноважень вищих органів влади після проголошення її незалежності здійснювалось у важких умовах протистояння різних політичних сил. Конституційний процес розпочався з Декларації про державний суверенітет України, яка була проголошена Верховною Радою України 16 червня 1990 р.

24 жовтня 1990 р. Верховна Рада України прийняла постанову “Про Комісію по розробці нової Конституції Української РСР” [7]. Ця комісія напрацювала концепцію нової Конституції УРСР, яка була схвалена Верховною Радою 19 липня 1991 р., та послідовно три проекти конституції [8, с. 629].

19 липня 1996 р. було створено робочу групу з розроблення нового проекту Конституції України, яка на основі вже виробленого Конституційною комісією законопроекту опрацьовувала його. Після доопрацювання проекту Конституції України робочою підкомісією, в склад якої входили представники всіх гілок влади, законопроект від 24 лютого 1996 р. було передано на розгляд Конституційної комісії, яка схваливши його передала Тимчасовій спеціальній комісії з доопрацювання проекту Конституції України, остання в свою чергу внесла в нього ряд поправок. Розподіл повноважень у прийнятій 28 червня 1996 року Конституції України, це результат компромісу, досягнутого між різними політичними силами України.

Як вже зазначалось вище, встановлення повноважень вищих органів влади в конституції держави буде найбільше легітимним у випадку її прийняття виборцями на всенародному референдумі. Як зазначають деякі вчені, в цьому випадку повноваженнями органи влади ніби наділяються безпосередньо виборцями. Наприклад, В.К.Самігуллін пише, що народ Російської Федерації, прийнявши на загальноросійському референдумі 12 грудня 1993 р. Конституцію Російської Федерації, як би уклав договір із владою про те, що вона буде правити на визначених умовах, відповідно до принципів і норм цієї конституції. Отже, Конституція Російської Федерації, вважає В.К.Самігуллін – це, власне кажучи, суспільний договір, у якому реалізований принцип народного суверенітету [9, с. 20]. Але це не зовсім так. Якщо при прийнятті конституції установчими зборами чи парламентом повноваження високопоставлених органів влади завжди можуть бути обговорені компетентними політиками, і депутати, приймаючи конституцію, усвідомлюють

сутність та обсяг владних повноважень, а також те, кому вони адресуються, то при всенародному прийнятті цього правового акта не завжди громадяни усвідомлюють їх зміст та те, якій соціальній групі відповідний розподіл повноважень є найбільш вигідним. Тому думається, що найкращим підходом у визначенні конституційних повноважень мають стати обговорення на референдумі і самої конституції, і попереднє обговорення основних положень щодо розподілу даних повноважень. Причому, доцільно було б у бюлетенях визначити конкретно, яка форма державного правління є найбільш придатною для держави в певний період розвитку суспільства, а також варіанти розподілу повноважень між органами різних гілок влади, порядок призначення уряду та представників судової влади.

Нині в Україні, безперечно, ще не всі громадяни свідомо обирають представників влади і тим паче недостатньо орієнтуються під час проведення референдумів, мало що розуміючи із тих питань, які ставляться в бюлетенях. Це свідчить про потребу підвищення правової культури та правосвідомості людей, застосування різних форм і методів прищеплення правових знань.

У той же час на референдумі не може бути здійснено всебічний аналіз правових інститутів, які складають конституцію в цілому. Особливо це позначається у питаннях закріплення конституційних повноважень органів різних гілок влади та органів, які виступають елементами противаг між цими гілками влади. Часто повноваження установчої влади на практиці перебирають парламенти або спеціально створені органи, тими ж державними органами. *Прийняття конституції парламентом ми вважаємо нелегітимним, оскільки сам парламент утворюється шляхом делегування повноважень депутатам виборцями, однак виборці не передбачають передавання установчих повноважень парламенту. Установчі повноваження можуть мати спеціальні органи, яким виборці свідомо передають їх для розроблення проекту конституції держави та до всенародного схвалення її, попереднього прийняття.* Однак на практиці ці нібито зрозумілі настанови повсюдно порушуються.

При прийнятті конституції парламентом неможливо створити Основний закон такого змісту, де враховувались би інтереси не окремих партій або олігархічних груп, а переважної більшості людей, що мешкають у країні. На наш погляд, найкраще було б створити Конституційну асамблею, членами якої мали б стати незалежні авторитетні фахівці, ніяким чином не пов'язані з державним апаратом та політичними партіями. Причому цей орган одразу ж після прийняття конституції розпускався б. Його члени не мали б права на зайняття державних посад, а також, крім оплати за проведену роботу не користувалися б ніякими пільгами.

Саме тоді можна було б урівноважити повноваження органів різних гілок влади, створити надійні важелі стримування і противаг. Конституційна асамблея підійшла б до створення конституції на високопрофесійному рівні і її члени не були б заангажовані чийми б то не було інтересами, окрім інтересами народу України.

Список використаної літератури:

1. Шаповал В. М. Конституція. Юридична енциклопедія : в 6 т. [голова редкол. Ю. С. Шемшученко]. – К. : Вид-во “Українська енциклопедія” імені М. П. Бажана, 1998–2004. Т. 3: К–М. 2001. – 789 с.
2. Словарь русского языка : в 4 т. / [под ред. А.В.Евгеньева. 3-е изд., стереотипное]. М. : Русский язык, 1985–1988. Т. II. 1986. – 736 с.
3. Bastid P. L’idee de constitution. – P., 1985. – P. 19.
4. Георгіца А. З. Конституційне право зарубіжних країн : підручник. Чернівці : Рута, 2001. – 431 с.
5. Голосніченко Д. Теоретичні засади встановлення конституційних повноважень: історичні аспекти та сучасне державотворення. Юридична Україна. 2008. № 5. С. 22–27.
6. Тарановский Ф. В. Учение о естественном праве. Академічна юридична думка / [укладачі: І. Б. Усенко, Т. І. Бондарук ; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка]. К. : Ін Юре, 1998. С. 78–93.
7. Відомості Верховної Ради УРСР. 1990. № 45. Ст. 607.
8. Бурчак Ф. Г. Украина. Вводная статья. Конституции государств – участников СНГ. М. : Норма, 2001. – С. 629–656.
9. Самигуллин В. К. Основы российского конституционного права : учеб. Пособие. Уфа : Изд-во Башкирского ун-та, 2000. – 264 с.

Ключові слова: установча влада, конституція, конституційні повноваження, Конституційна асамблея.

Ключевые слова: учредительная власть, конституция, конституционные полномочия, Конституционная ассамблея.

Key words: constituent power, constitution, constitutional powers, Constitutional assembly.

КРУСЯН АНЖЕЛІКА РОМАНІВНА

Київський інститут інтелектуальної власності
та права Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права, Заслужений юрист України

ВПРОВАДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СТАНУ

Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 р. в Україні запроваджено конституційну скаргу як особливий, субсидіарний інструмент захисту прав і свобод людини. Втім, огляд практики Конституційного Суду України (далі Конституційний Суд або Суд) надає підстави констатувати, що інститут конституційної скарги протягом майже трьох років залишається практично статичним і функціонально неефективним. Адже рішень ні Першого, ні Другого сенатів Суду за конституційними скаргами на початок квітня 2019 р. немає. Причинами такої ситуації були